

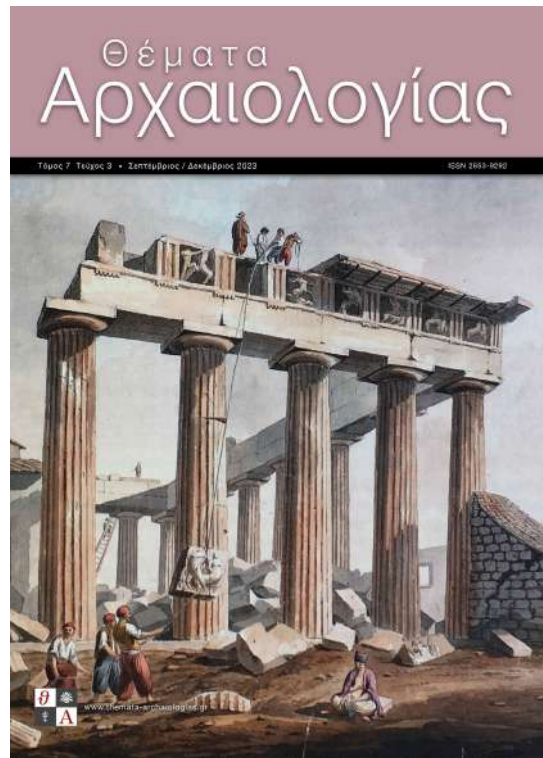

Τα επιχειρήματα Ελλάδας και Βρετανίας για την επιστροφή (ή μη) των Μαρμάρων του Παρθενώνα

Συγγραφέας: Ειρήνη Α. Σταματούδη

Ηλεκτρονική διεύθυνση άρθρου (Url): <https://www.themata-archaiologias.gr/wp-content/uploads/2024/06/Parthenon-Marbles-to-Greece-2023-7-3-106-123.pdf>

© Περιοδικό Θέματα Αρχαιολογίας, τόμος 7, τεύχος 3, Σεπτέμβριος/Δεκέμβριος 2023, σ. 106-123

Τα **Θέματα Αρχαιολογίας** είναι ένα μη κερδοσκοπικό περιοδικό που έχει ως αποκλειστικό σκοπό να συμβάλει στην έγκυρη και επιστημονικώς αποδεκτή διάδοση και οικειοποίηση του τρόπου σκέψης και των κατακτήσεων της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας της Τέχνης.

Αυτό το άρθρο χορηγείται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

Τα επιχειρήματα Ελλάδας και Βρετανίας για την επιστροφή (ή μη) των Μαρμάρων του Παρθενώνα

Ειρήνη Α. Σταματούδη¹

LL.M., Ph.D.

Καθηγήτρια

Νομική Σχολή Πανεπιστημίου Λευκωσίας

Το αίτημα για την επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα από τη Βρετανία στην Ελλάδα αποτελεί ένα από τα διάσημα αιτήματα επιστροφής αρχαιοτήτων στη χώρα προέλευσής τους διεθνώς. Αν και υπήρχαν διαμαρτυρίες για τον βανδαλισμό και την αποκοπή τους από τον Ναό από την πρώτη στιγμή που απομακρύνθηκαν, ωστόσο επισήμως το αίτημα επιστροφής τους τέθηκε στην UNESCO από το Ελληνικό Κράτος το 1983. Το άρθρο αυτό εξετάζει το ιστορικό της απομάκρυνσής τους, τις ελληνικές ενέργειες, τα επιχειρήματα των δύο πλευρών (Ελλάδας και Βρετανίας), τις τελευταίες διπλωματικές και άλλες εξελίξεις, και διερευνά τις πιθανές λύσεις σε σχέση με τον επαναπατρισμό τους.

Λέξεις ευρετηρίου

Μάρμαρα του Παρθενώνα

Γλυπτά του Παρθενώνα

Έλγιν

επιστροφή αρχαιοτήτων στις χώρες προέλευσής τους

Museum Act 1963

Βρετανικό Μουσείο

Μουσείο Ακρόπολης

Παγκόσμιο Μουσείο

1. Η ανατολική πλευρά του Παρθενώνα, έργο του Louis François Sebastien Fauvel (αχρονολόγητο).

Εισαγωγή

Τα Μάρμαρα του Παρθενώνα είναι η πιο διάσημη διεθνώς εκκρεμής υπόθεση επιστροφής αρχαιοτήτων. Χαρακτηριστικό είναι ότι είναι αναγνωρίσιμη ακόμη και σε εκείνους που δεν σχετίζονται με ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς ή επιστροφής αρχαιοτήτων. Ο λόγος, βέβαια, δεν είναι μόνον η σημασία του Παρθενώνα ως μνημείο πολιτιστικής κληρονομιάς για την ανθρωπότητα² αλλά και το γεγονός ότι η υπόθεση αυτή είναι η πιο μακροχρόνια εκκρεμής υπόθεση στον τομέα αυτόν δεδομένου ότι χρονολογείται (επισήμως) από το 1983, ανεπισήμως δε πολύ ενωρίτερα.³

Σκοπός του άρθρου αυτού είναι να διερευνήσει τα επιχειρήματα των δύο πλευρών (της ελληνικής

και της βρετανικής) σε σχέση με την επιστροφή ή μη των Μαρμάρων του Παρθενώνα στην Αθήνα.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει επισημανθεί ότι η ανάλυση που θα ακολουθήσει θα είναι ‘πολιτικής’ (policy) κυρίως φύσης και λιγότερο νομικής φύσης δεδομένου ότι α) μία νομική ανάλυση θα χρειαζόταν μία ευρύτερη, αναλυτικότερη και ενδεχομένως αμιγώς νομική προσέγγιση ξεπερνώντας τους στόχους του παρόντος εγχειρήματος⁴ και β) διότι τα επιχειρήματα της ελληνικής πλευράς σε διπλωματικό επίπεδο όλα αυτά τα χρόνια ήταν επιχειρήματα ‘πολιτικής’ παρά νομικής φύσης, ενώ καμία ελληνική κυβέρνηση (μέχρι στιγμής τουλάχιστον) δεν αποφάσισε (σοφά κατά τη γνώμη μου) να προχωρήσει στη δικαστική διεκδίκηση των Μαρμάρων. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι δεν υφί-

στανται νομικά επιχειρήματα για την εν λόγω επιστροφή, τα οποία η ελληνική πλευρά τα χρησιμοποιεί στις διαπραγματεύσεις με τους Βρετανούς.⁵

Μία απαραίτητη επισήμανση, πριν μπούμε στην ουσία των πραγμάτων, είναι ότι ο όρος ‘Μάρμαρα’ προκρίνεται του όρου ‘Γλυπτά’ στις διαπραγματεύσεις διότι υποδηλώνει ότι τα αντικείμενα στα οποία αναφερόμαστε αποτελούν αναπόσπαστα κομμάτια/συστατικά μέρη ενός αρχιτεκτονικού όλου και όχι ανεξάρτητα αντικείμενα που στέκονται μόνα τους (stand-alone objects) ως αντικείμενα τέχνης και προσδίδουν μια ολοκληρωμένη εικόνα στον θεατή, όπως για παράδειγμα θα συνέβαινε με αγάλματα. Τα Μάρμαρα αναφέρονται κυρίως (διότι εκτός αυτών υπάρχουν και καθαρά αρχιτεκτονικά μέλη του ναού που διεκδικεί η Ελλάδα χωρίς γλυπτό διάκοσμο), στον γλυπτό διάκοσμο των μετοπών και της ζωφόρου, ο οποίος, όπως θα δούμε στη συνέχεια αποκόπηκε βίαια και βάνουσα επιφέροντας σημαντική ζημία στον ναό.

III Ιστορικό

Τα Μάρμαρα του Παρθενώνα αφαιρέθηκαν από τον ναό μεταξύ του 1801 και του 1804 από τον Λόρδο Έλγιν όταν ήταν πρέσβυς της Αγγλίας στην Υψηλή Πύλη (1799-1803) κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο Έλγιν εκμεταλλεύτηκε τη θέση του και τη μεγάλη επιρροή που ασκούσε η αγγλική πολιτική στην τουρκική κυβέρνηση λόγω της στρατιωτικής βοήθειας που οι Άγγλοι είχαν προσφέρει στους Τούρκους την περίοδο εκείνη στον πόλεμο εναντίον των Γάλλων του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο. Η αφαίρεση έγινε κατά τους ισχυρισμούς των Βρετανών στη βάση ενός φιρμανιού. Νεότερες μελέτες ωστόσο αποδεικνύουν ότι δεν υπήρχε φιρμάνι παρά μόνον μία απλή επιστολή που είχε υπογραφεί από τον Καϊμακάν Πασά και απευθυνόταν στον Βοεβόδα (Διοικητή) και τον Καδή (Δικαστή) των Αθηνών.⁶ Φιρμάνι εξέδιδε μόνον ο Σουλτάνος, ο οποίος ήταν και ο μόνος που μπορούσε να δώσει άδεια μετακίνησης αντικειμένων από αρχαιολογικό μνημείο σύμφωνα με όσα ίσχυαν την εποχή εκείνη δεδομένου ότι τα αρχαιολογικά μνημεία αποτελούσαν προσωπική του περιουσία.⁷ Ένα φιρμάνι έφερε συγκεκριμένες υπογραφές που δεν αναφέρονται στην ιταλική μετάφραση (η οποία εί-

2. Τόμας Μπρους, 7ος Κόμης του Έλγιν.

και το μόνο έγγραφο που σώζεται).⁸ Η επιστολή στην οποία στηρίχθηκε ο Έλγιν παρείχε μόνον την άδεια στα μέλη του συνεργείου του να στήσουν ικριώματα γύρω από τον Ναό των Ειδώλων, όπως αποκαλούσαν τότε τον Παρθενώνα, να κατασκευάσουν εκμαγεία, να καταμετρήσουν τα κτήρια και να κάνουν ανασκαφές για ανεύρεση επιγραφών. Τους έδινε επίσης το δικαίωμα να πάρουν «μερικά κομμάτια πέτρας με επιγραφές και γλυπτά» (*qualque pezzi di pietra con iscrizioni e figure*).⁹ Τα κομμάτια πέτρας προφανώς ήταν κομμάτια που είχαν πέσει στο χώμα και όχι κομμάτια, τα οποία αποτελούσαν μέρος του ναού ή του γλυπτού διακόσμου. Εάν μπορούσαν να αφαιρέσουν τον γλυπτό διάκοσμο δεν θα υπήρχε λόγος να πάρουν άδεια για εκμαγεία.

Στο τέλος ο Έλγιν με δωροδοκίες και πέσεις κατάφερε αυτό που ήθελε, να μετακινήσει τα καλύτερα κομμάτια του ναού αποσπώντας τα από το αρχιτεκτονικό σύνολο με βίαιο τρόπο, χρησιμοποιώντας πριόνια αλλά και άλλα αντικείμενα για

3. Απόσπαση νότιας μετόπης του Παρθενώνα από τον Έλγιν. Σχέδιο του Ιρλανδού ζωγράφου, ταξιδευτή και συγγραφέα Edward Dodwell (1767-1832) - μετά το 1801.

να αποκόψει τις προσόψεις από τις μετόπες, ώστε να τα μεταφέρει στη Σκωτία με σκοπό να διακοσμήσει την εξοχική του κατοικία, την οποία όταν θα ολοκλήρωνε θα ονόμαζε Broomhall.¹⁰

Το μέγεθος της καταστροφής ήταν τόσο μεγάλο, ώστε ο Άγγλος περιηγητής Έντουαρντ Ντόντγουελ, που υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας της σύλησης των μνημείων της Ακρόπολης, γράφει στο οδοιπορικό του για το γεγονός τα εξής: «Είναι βέβαιο ότι οι καταστροφές που έγιναν στα μνημεία μέσα σε ένα χρόνο ήταν μεγαλύτερες από όσες είχαν υποστεί αυτά, σε ολόκληρο τον 18ο αιώνα».¹¹ Ο λόρδος Μπάυρον γράφει το 1811 το ποίημα η κατάρα της Αθηνάς (*The Curse of Minerva*).¹² Ενώ ο «Ελγινισμός» θα καθιερωθεί στη συνέχεια ως έκφραση σε σχέση με τον βανδαλισμό αρχαιοτήτων και μνημείων και θα συνδεθεί με τη λαφυραγή και την ιδιοποίηση δημοσίων ή ιδιωτικών συλλογών.¹³

Η μεταφορά ενός τόσο βαρέος φορτίου από την Ελλάδα στη Σκωτία με τα μέσα της εποχής δεν

ήταν καθόλου μια εύκολη υπόθεση. Το πλοίο «Μέντωρ», που επιλέχθηκε για τη μεταφορά, βυθίστηκε νοτιοδυτικά των Κυθήρων και τα Μάρμαρα ανασύρθηκαν μεν από το βυθό αλλά υπέστησαν μεγάλες φθορές δεδομένου μάλιστα ότι έμειναν για καιρό στις ακτές των Κυθήρων μέχρι να συνεχίσουν το ταξίδι τους για την Αγγλία.

Κατά τη διάρκεια της επιχείρησης της μεταφοράς των Μαρμάρων στη Σκωτία, η οποία ήταν τόσο δύσκολη όσο και δαπανηρή, ο Λόρδος Έλγιν πτώχευσε και αναγκάστηκε να πωλήσει τα Μάρμαρα στη Βρετανική κυβέρνηση το 1816 αντί του ποσού των 35.000 λιρών. Η Βρετανική Κυβέρνηση αποφάσισε να τα αγοράσει χωρίς να εξετάσει σε βάθος τις συνθήκες απόκτησής τους και χωρίς να ζητήσει να προσκομιστούν έγγραφα που να αποδεικνύουν την κυριότητα του Έλγιν. Η ιταλική μετάφραση του εγγράφου στη βάση του οποίου υποστηρίζεται ότι ο Έλγιν μετακίνησε τα Μάρμαρα ουδέποτε κατατέθηκε στη Βρετανική Βουλή. Επίσης η απόφαση απόκτησης των Μαρμάρων δεν

ήταν ομόφωνη. Υπήρξαν αντιδράσεις από 30 βουλευτές, οι οποίοι μειοψήφησαν κυρίως στη βάση της νομιμότητας απόκτησης των Μαρμάρων.¹⁴ Η Βρετανική κυβέρνηση ωστόσο τα αγόρασε και τα έδωσε στο Βρετανικό Μουσείο όπου βρίσκονται σήμερα. Ήταν η περίοδος που το Βρετανικό Μουσείο εξοπλιζόταν από τη λεία της αποικιοκρατικής Αγγλίας και υπερίσχυε ο νόμος του ισχυρότερου.

III Το αίτημα της επιστροφής

Εκκλήσεις για την επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα έγιναν μετά την σύσταση του Ελληνικού Κράτους το 1831.¹⁵ Στις 12 Μαΐου του 1842 ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής σε ομιλία του ως Γραμματέας της Αρχαιολογικής Εταιρείας, σε συνεδρίαση του Διοικητικού της Συμβουλίου μπροστά στον Παρθενώνα, άνοιξε το ζήτημα της επιστροφής των Μαρμάρων.¹⁶ Επίσης μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Ελλάδα, το 1975, ο Υπουργός Πολιτισμού, Κωνσταντίνος Τρουπάνης, σύστησε επιτροπή για τη διατήρηση των μνημείων της Ακρό-

πολης και στο πλαίσιο αυτό ζήτησε από τη Βρετανία την επιστροφή των Μαρμάρων. Ωστόσο το πρώτο επίσημο αίτημα της Ελληνικής κυβέρνησης έγινε το 1983 επί Μελίνας Μερκούρη. Το αμέσως επόμενο έτος (1984) η Βρετανική Κυβέρνηση αρνήθηκε την επιστροφή λέγοντας ότι η προστασία των Μαρμάρων είχε «διασφαλιστεί» από τον Λόρδο Έλγιν «ως αποτέλεσμα συναλλαγής με την τότε αναγνωρισμένη νόμιμη εξουσία της εποχής».¹⁷

Το 1984 το ζήτημα των Μαρμάρων του Παρθενώνα εντάχθηκε για πρώτη φορά στην ατζέντα της UNESCO και στη συνέχεια εντάχθηκε στο πλαίσιο της ατζέντας της Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Επιστροφή Πολιτιστικών Αγαθών στις Χώρες Προέλευσής τους (ICPRCP), όπου παραμένει μέχρι σήμερα. Η Επιτροπή αυτή ασχολείται με υποθέσεις, οι οποίες δεν εμπίπτουν στο πλαίσιο της Σύμβασης της UNESCO του 1970¹⁸ για επιστροφές αρχαιοτήτων στις χώρες προέλευσής τους, όχι επειδή δεν πληρούν κατ' ανάγκη τα κριτήρια, αλλά γιατί η σύμβαση αυτή δεν έχει αναδρομική ισχύ. Το γεγονός βέβαια ότι δεν έχει αναδρομική ισχύ αποτελούσε σημείο συμβιβασμού κατά τις διαπραγμα-

4. Η Μελίνα Μερκούρη συνομιλεί με τον 22χρονο - τότε, 12 Ιουλίου 1986 - Μπόρις Τζόνσον για τα Μάρμαρα του Παρθενώνα, έξω από το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης.

τεύσεις προκειμένου να πειστούν όσο το δυνατόν περισσότερα κράτη να την υιοθετήσουν.

Μαζί με την υπόθεση των Μαρμάρων πολλές ακόμη υποθέσεις εντάχθηκαν στην ατζέντα της συγκεκριμένης Επιτροπής. Για πολλά χρόνια είχαν επιλυθεί όλες πλην αυτής των Μαρμάρων του Παρθενώνα. Για πολλά χρόνια μάλιστα η Βρετανική πλευρά δεν ήταν θετική στην ανάμιξη της UNESCO σε αυτό το ζήτημα και αώτερος σκοπός της ήταν η απομάκρυνση του θέματος από τη ατζέντα.

Το 2007 η ελληνική πλευρά ζήτησε και επέτυχε απόφαση της Γενικής Συνέλευσης της UNESCO, η οποία προβλέπει ότι καμία υπόθεση δεν αφαιρείται από την ατζέντα της συγκεκριμένης Επιτροπής αν δεν έχει προηγουμένως επιλυθεί. Στο πλαίσιο αυτό η Βρετανία υποχρεώθηκε να συζητάει το θέμα στο διηνεκές (μέχρι την επίλυσή του) κάθε δύο έτη όταν και λαμβάνει χώρα η συνάντησή της εν λόγω Επιτροπής. Το γεγονός δε ότι το θέμα αυτό βρίσκεται στη ατζέντα της Επιτροπής αυτής το καθιστά ως προς τη φύση του ζήτημα διακρατικό, δηλαδή διαφορά μεταξύ δύο κρατών και δεν υποβι-

βάξει πολιτικά τη συζήτηση μεταξύ δύο μουσείων (χωρίς και να την αποκλείει), όπως για παράδειγμα μεταξύ του Μουσείου της Ακρόπολης και του Βρετανικού Μουσείου, το οποίο ήταν ένα πάγιο αίτημα των Βρετανών. Το όφελος μίας διακρατικής διαφοράς είναι ότι τα εκάστοτε κράτη-μέλη της Επιτροπής έχουν ρόλο παρατηρητή σε σχέση με τη συντελούμενη «πρόοδο», ενώ η διεθνής κοινότητα παραμένει με τον τρόπο αυτόν παρατηρητής της καλής πίστης και «ουσιαστικής» συνεργασίας των δύο πλευρών ως προς την επίλυση του θέματος.

Το 2013 η Ελλάδα αποφάσισε ύστερα από πρόταση της Συμβουλευτικής Επιτροπής των Μαρμάρων του Παρθενώνα που είχε συστήσει ο τότε Υπουργός Πολιτισμού,¹⁹ να ζητήσει από την UNESCO να κάνει χρήση της δυνατότητας που της έδιναν οι Κανόνες Διαμεσολάβησης και Συμφιλίωσης του 2010²⁰ και να ζητήσει από τη Βρετανία να προσέλθει σε διαμεσολάβηση με την Ελλάδα για την επίλυση του ζητήματος. Πράγματι τον Αύγουστο του 2013 η UNESCO (μέσω του γραφείου της Γενικής Διευθύντριας της, Irina Bokova)

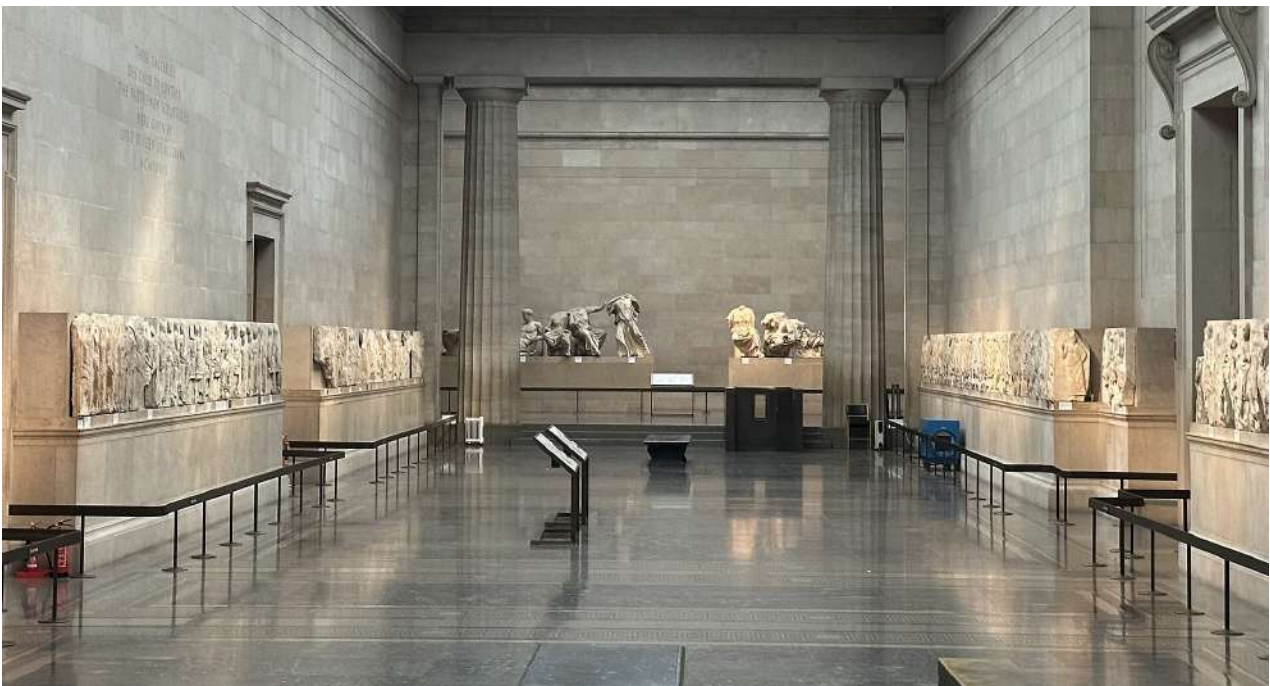
5. Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο.

απήλυθε αίτημα στη Βρετανική πλευρά να προσέλθει σε διαμεσολάβηση με την Ελλάδα για την επίλυση του ζητήματος.

Η απάντηση της Βρετανικής πλευράς δόθηκε 19 μήνες αργότερα. Στην πραγματικότητα η βρετανική πλευρά δεν είχε κατά τη γνώμη της συγγραφέως αρχικά σκοπό να απαντήσει αλλά δεδομένου ότι στο μεταξύ υπήρξε πίεση στα διεθνή fora και αναφορές στο γεγονός ότι η στάση αυτή ήταν τουλάχιστον αντιδεοντολογική,²¹ τελικά απάντησε με σημαντική καθυστέρηση. Η απάντησή της αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα του Βρετανικού Μουσείου στις 26 Μαρτίου 2015 μαζί με κάποια κείμενα που εξέθεταν τις θέσεις και τα επιχειρήματα της Βρετανικής πλευράς προκειμένου η έκθεσή της προς τη διεθνή κοινότητα περί μη συνεργασίας και αποφυγής διαλόγου να είναι όσο το δυνατόν πιο περιορισμένη.²²

Από το 2021 και μετά υπάρχει έντονη κινητικότητα στο ζήτημα των Μαρμάρων του Παρθενώνα, ιδίως διότι ο Έλληνας πρωθυπουργός αποφάσισε να βάλει ψηλά το ζήτημα στην ατζέντα και να το χειριστεί προσωπικά. Σε ταξίδι του στη Βρετανία τον Νοέμβριο του 2021 είχε συνάντηση με τον Boris Johnson και δημοσίευσε άρθρο στην εφη-

μερίδα *The Mail on Sunday* (21.11.2021). Στη συνέχεια η εφημερίδα *Times* του Λονδίνου ύστερα από περίπου 50 έτη σθεναρής υποστήριξης της εκάστοτε Βρετανικής Κυβέρνησης, που αρνιόταν την επιστροφή των Μαρμάρων, έσπασε το εμπόργκο της και δημοσίευσε το βασικό της άρθρο υπέρ της επιστροφής (11.1.2022), ενώ το Κυριακάτικο φύλλο της διενήργησε δημοσκόπηση (Αύγουστος 2022), όπου το 78% των αναγνωστών της τάχθηκαν υπέρ της επιστροφής. Στη συνέχεια πλείστα άλλα άρθρα υπέρ της επιστροφής των Μαρμάρων στην Ελλάδα δημοσιεύτηκαν στον Βρετανικό τύπο. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός συνάντησε όλους τους Βρετανούς πρωθυπουργούς που διαδέχθηκαν τον Boris Johnson για το ζήτημα. Στις 28 Νοεμβρίου 2023, ο Βρετανός πρωθυπουργός Rishi Sunak ακύρωσε την προγραμματισμένη συνάντηση που είχε με τον Έλληνα πρωθυπουργό λόγω δηλώσεων του τελευταίου στον τύπο.²³ Η στάση αυτή του Βρετανού Πρωθυπουργού δημιούργησε οργή και από τις δύο πλευρές (Βρετανίας και Ελλάδας), ενώ ο Πρόεδρος του Μουσείου, George Osborne, δέχθηκε τον Πρωθυπουργό αποστασιοποιούμενος από όσα είχαν συμβεί, αλλά και ο Βασιλιάς της Αγγλίας Κάρολος πέρασε μήνυμα υποστήριξης της ελλη-

6. Η αίθουσα που περιέχει τα Μάρμαρα του Παρθενώνα στο Βρετανικό Μουσείο (Ιανουάριος 2024).

7. Ο Βρετανός πρωθυπουργός Rishi Sunak ακύρωσε την προγραμματισμένη συνάντηση που είχε μαζί με τον Έλληνα πρωθυπουργό, στις 28 Νοεμβρίου 2023, λόγω δηλώσεων του δεύτερου στον τύπο υπέρ της επιστροφής των Μαρμάρων.

8. Ο βασιλιάς Κάρολος, φοράοντας γραβάτα με την ελληνική σημαία, στην 28η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή στο Ντουμπάι.

νικής πλευράς εμφανιζόμενος στην 28η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή στο Ντουμπάι φορώντας γραβάτα με την ελληνική σημαία.

Εντωμεταξύ στην 22η Σύνοδο της Διακυβερνητικής Επιτροπής της UNESCO, που διεξήχθη στο Παρίσι στις 29 Σεπτεμβρίου 2021, εκτός από την έκδοση *Σύστασης* εκδόθηκε για πρώτη φορά και *Απόφαση*. Στην απόφαση αυτή η Επιτροπή καλεί επιτακτικά τη Βρετανία να αναθεωρήσει την στάση της και να συνομιλήσει με την Ελλάδα, αναγνωρίζοντας ότι το θέμα έχει διακυβερνητικό χαρα-

κτήρα σε αντίθεση με όσα υποστήριζε η βρετανική πλευρά, ότι δηλαδή η υπόθεση αφορά το Βρετανικό Μουσείο και μόνον. Αναφέρει δε ότι η Ελλάδα διεκδικεί δικαίως και νομίμως την επιστροφή των Μαρμάρων.

Η Ελληνική πλευρά ταυτόχρονα εργάστηκε προς την επιστροφή θραυσμάτων του Παρθενώνα που βρίσκονταν στο εξωτερικό. Τον Ιανουάριο του 2006 το Μουσείο της Χαϊδελβέργης επέστρεψε θραύσμα από την βόρεια Ζωφόρο του Παρθενώνα· τον Μάιο 2022 το Μουσείο του Παλέρμο Antonino Salinas επέστρεψε το θραύσμα Fagan από την ανατολική Ζωφόρο του Παρθενώνα, ενώ τον Ιανουάριο 2022 δόθηκαν δέκα θραύσματα από τις αποθήκες του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου της Αθήνας στο Μουσείο της Ακρόπολης· τον Μάρτιο 2023 επεστράφησαν τρία θραύσματα από τον Πάπα Φραγκίσκο (Βατικανό).²⁴

Τον Μάρτιο του 2022 Βρετανοί επιστήμονες του Ινστιτούτου Ψηφιακής Αρχαιολογίας, ενός οργανισμού που εργάζεται για την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς με έδρα την Οξφόρδη, υπέβαλαν αίτηση στο Βρετανικό Μουσείο προκειμένου να δοθεί άδεια για τη δημιουργία τρισδιάστατων αντιγράφων των Μαρμάρων, η οποία και απορρίφθηκε.²⁵ Είναι σαφές ότι το Βρετανικό Μουσείο έχει δυσκολία να διαχειριστεί το ζήτημα. Στην απάντησή του αναφέρει «δεν μπορούμε να εγκρίνουμε το αίτημά σας. Ωστόσο δεν μπορούμε να σας αποκαλύψουμε τους λόγους απόρριψής του». Ωστόσο από τον Νοέμβριο 2021 έως και σήμερα έχουν υπάρξει αρκετές συναντήσεις υψηλόβαθμων στελεχών της Ελληνικής Κυβέρνησης με τον Πρόεδρο του Βρετανικού Μουσείου και διαφαίνεται έντονη κινητικότητα.

IV Τα επιχειρήματα των δύο πλευρών

Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων των δύο πλευρών για το ζήτημα των Μαρμάρων του Παρθενώνα έχουν αναπτυχθεί κατά καιρούς πολλά επιχειρήματα και από τις δύο πλευρές περί επιστροφής τους στην Ελλάδα ή διατήρησής τους στη Βρετανία. Τα επιχειρήματα αυτά εξελίχθηκαν, τόσο λόγω των περιστάσεων/συγκυριών, όσο και λόγω της ανάπτυξης του δικαίου της πολιτιστικής κληρονομιάς, και σήμερα

συνοψίζονται λίγο πολύ στα κατωτέρω. Στους υπότιτλους που ακολουθούν παρουσιάζονται οι βρετανικές θέσεις, όπως έχουν κατά καιρούς αποτυπωθεί σε κείμενα ή εκφραστεί σε συναντήσεις με τη βρετανική πλευρά. Οι απαντήσεις αποτελούν θέσεις της ελληνικής πλευράς όπως έχουν κατά καιρούς εκφραστεί ή αποτυπωθεί σε κείμενα από τη συγγραφέα.

1. Ακόμη και αν το Βρετανικό Μουσείο το επιθυμούσε, ο νόμος δεν του επιτρέπει να μεταβιβάσει σε τρίτους αντικείμενα της συλλογής του

Τα βρετανικά Μουσεία διέπονται ως προς το νομικό καθεστώς τους από την Museums Act 1963, η οποία δεν επιτρέπει οποιαδήποτε απομάκρυνση αντικειμένων από τη συλλογή τους παρά μόνον υπό συγκεκριμένους όρους²⁶ τους οποίους δεν φαίνεται να πληρούν τα Μάρμαρα.²⁷ Ωστόσο το πρόσκομμα αυτό είναι μάλλον θεωρητικό διότι έχουν συντελεστεί επιστροφές από Βρετανικά μουσεία (συμπεριλαμβανομένου του Βρετανικού Μουσείου) σε άλλες χώρες παρά την ύπαρξη του εν λόγω νόμου.

Ειδικότερα ένας σημαντικός αριθμός Βρετανικών μουσείων έχει βρει τρόπους και έχει επιστρέψει πολιτιστικούς θησαυρούς σε χώρες προέλευσής τους. Πολλές από αυτές τις επιστροφές έχουν συντελεστεί, είτε λόγω αλλαγής της νομοθεσίας προκειμένου να καταστεί εφικτή η επιστροφή, είτε έχουν διενεργηθεί ως μακράς χρονικής διάρκειας δάνεια συνεχώς ανανεούμενα. Στην πρώτη περίπτωση ανήκει η επιστροφή ανθρώπινων υπολειμάτων αβοριγίνων σε Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία από βρετανικά Μουσεία²⁸ βάσει της παραγράφου 47 (Section 47) της Human Tissue Act 2004, η οποία εκδόθηκε προκειμένου να διευκολύνει τις επιστροφές αυτές. Έγιναν επίσης επιστροφές πολιτιστικών αγαθών, τα οποία είχαν αφαιρεθεί από τους Ναζί μεταξύ 1933-1945 στη βάση γνωμοδοτήσεων από ειδικά ανεξάρτητα γνωμοδοτικά όργανα που συνέστησε η Βρετανική Κυβέρνηση για τον λόγο αυτόν.²⁹ Συγκεκριμένα η Βρετανία συνέστησε από το 2006 και μετά ειδικές επιτροπές, οι οποίες έκαναν προτάσεις προς αυτήν την κατεύθυνση στην Κυβέρνηση, τις οποίες τελικά υιοθέτησε και διεκπεραίωσε τις επιστροφές. Αντίστοι-

χες επιτροπές έγιναν και σε άλλα κράτη με τον ίδιο σκοπό, όπως στη Γαλλία, την Ολλανδία, την Αυστρία και τη Γερμανία.

Ενδιαφέρουσα επίσης είναι η υπόθεση της επιστροφής πουκαμίσου (Lakota Ghost Dance Shirt) των Λακότα (μιας φυλής Ινδιάνων) στην Ένωση Wounded Knee Survivors. Την απόφαση αυτή έλαβε το 1998 ένα τοπικό συμβούλιο (Επιτροπή) που συνέστησε ο Δήμος Γλασκώβης υπό τον έλεγχο του οποίου ήταν το Μουσείο που κατείχε το πουκάμισο. Η επιστροφή έγινε στη βάση κριτηρίων που έλαβε υπόψη της η Επιτροπή προκειμένου να κρίνει την σκοπιμότητα της επιστροφής.³⁰ Χαρακτηριστικά είναι όσα είπε ο Επικεφαλής των Μουσείων της Γλασκώβης όταν κλήθηκε να καταθέσει σε Επιτροπή της Βουλής των Κοινοτήτων (House of Commons Culture, Media and Sport Committee) στις 18 Μαΐου 2000 και αφού είχε αποφασίσει την επιστροφή του πουκαμίσου: «δεν θα πρέπει να χρησιμοποιούνται νομοθετικά εμπόδια για να αποθαρρύνουν την άσκηση ευρύτερης κοινωνικής πολιτικής και ενημερωμένου δημόσιου διαλόγου».³¹

Και το ίδιο, όμως, το Βρετανικό Μουσείο έχει επιστρέψει αντικείμενα της συλλογής του στη βάση μακροχρόνιων διαρκώς ανανεούμενων δανείων. Το 2005 επέστρεψε στη βάση τέτοιου δανείου την Μάσκα Kwakwaka'wakw mask στο Alert Bay (British Columbia) του Καναδά από όπου την είχαν αφαιρέσει οι Άγγλοι το 1921. Το 2014 επέστρεψε ως μακροχρόνιο δάνειο φιγούρες/πίονια σκακιού, τους λεγόμενους Lewis chessmen, στην Σκωτία (Western Isles), όπου είχαν βρεθεί πριν απομακρυνθούν από τους Άγγλους.³²

2. Τα Μάρμαρα αποτελούν περιουσία του Βρετανικού Μουσείου και δεν θα πρέπει να μας απασχολούν οι συνθήκες βάσει των οποίων τα Μάρμαρα αποκτήθηκαν στο παρελθόν δεδομένου ότι δεν μπορούμε να κρίνουμε τις πράξεις του παρελθόντος με τα κριτήρια του σήμερα

Το ιδιοκτησιακό καθεστώς των Μαρμάρων δεν είναι το ζητούμενο. Ούτως ή άλλως οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών δεν έθεσαν ποτέ ζήτημα ιδιοκτησίας. Το ζήτημα έγκειται στο που τα Μάρμαρα εκτίθενται κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο προς όφελος της ανθρωπότητας. Αν

9. Αετωματικό γλυπτό του Παρθενώνα στο Βρετανικό Μουσείο.

και η πολιτιστική κληρονομιά κατά γενική ομολογία συμβάλει στην ολοκλήρωση της εθνικής και πολιτιστικής ταυτότητας ενός λαού, θα πρέπει ωστόσο να διατηρείται και να φυλάσσεται προς όφελος όλης της ανθρωπότητας. Κανείς θα ισχυριζόταν ότι η άποψη αυτή αποτελεί μίγμα της εθνικιστικής και της διεθνιστικής θεωρίας, όπως αυτές έχουν εκφραστεί στο δίκαιο της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι οποίες εκ πρώτης όψεως είναι εκ διαμέτρου αντίθετες. Ωστόσο η πραγματικότητα υπαγορεύει ρεαλιστικές λύσεις που να ανταποκρίνονται στα ζητούμενα των καιρών λαμβάνοντας υπόψη τις ευαισθησίες και τις απόψεις (στο μέτρο του εφικτού) όλων των πλευρών. Συνεπώς το ζήτημα δεν είναι σε ποιον ανήκουν τα Μάρμαρα, αλλά που εκτίθενται καλύτερα προς όφελος όλων. Στο Λονδίνο ή στην Αθήνα;

Στο πλαίσιο αυτό δεν θα πρέπει βέβαια να αγνοήσουμε τις συνθήκες κάτω από τις οποίες τα Μάρμαρα αποκόπηκαν και αφαιρέθηκαν βίαια από τον ναό του Παρθενώνα προξενώντας του ανεπανόρθωτη ζημία, όπως περιγράφηκε ανωτέρω. Συνεπώς αποσπάστηκαν παράνομα, χωρίς άδεια, και με ανήθικο τρόπο (ο Έλγιν δωροδόκησε, καταχράστηκε τη θέση του ως πρέσβης της Βρετανίας και κατά την ανάσυρση των Μαρμάρων

από τον βυθό στα Κύθηρα μετά το ναυάγιο του Μέντορα αναφέρθηκε σε αυτά ως πέτρες άνευ αξίας).³³

Το Βρετανικό Κοινοβούλιο αγόρασε τα Μάρμαρα χωρίς να ερευνήσει την υπόθεση στην ουσία της.³⁴ Ο Έλγιν πήρε το ποσό των 35.000 λιρών πριν ακόμη διεξαχθεί ακρόαση στο Κοινοβούλιο. Προφανώς επρόκειτο περί ειλημμένης απόφασης αν κανείς λάβει υπόψη του ότι δεν κατατέθηκε κανένα έγγραφο στο Βρετανικό Κοινοβούλιο από το οποίο θα μπορούσε να προκύψει νόμιμη κτήση. Ακόμη και αυτή η ιταλική μετάφραση δεν κατατέθηκε ποτέ κατά τη διάρκεια της σχετικής συζήτησης, ενώ γίνεται λόγος για μία αγγλική μετάφραση της ιταλικής αμφιβόλου ποιότητας, η οποία φαίνεται να χάθηκε όταν κήθηκαν τα σχετικά βρετανικά αρχεία.

Εάν η πράξη αυτή κρινόταν σήμερα με τις διεθνείς συμβάσεις και την ενωσιακή νομοθεσία θα ήταν αδιαμφισβήτητη πράξη όχι μόνον παράνομη αλλά και ποινικά κολάσιμη. Ωστόσο τα νομοθετήματα αυτά δεν έχουν αναδρομική ισχύ. Το γεγονός όμως αυτό δεν σημαίνει ότι οι βασικές αρχές τους για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν υπήρχαν σε άλλα νομοθετήματα της περιόδου εκείνης ή ότι δεν αποτελούν βασικές αρχές και εθι-

μικούς κανόνες που ίσχυαν και την περίοδο εκείνη. Δύσκολα θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι η βίαιη αποκοπή πολιτιστικών αγαθών, με τον τρόπο που έγινε, επιτρεπόταν κατά τους νόμους της εποχής. Συνεπώς το Βρετανικό Κοινοβούλιο και εκ των υστέρων το Βρετανικό Μουσείο δεν μπορούσαν να αποκτήσουν νόμιμα κυριότητα σε κάτι, το οποίο αποσπάστηκε παράνομα.

Επιπλέον υπάρχει σήμερα σαφής τάση στο δίκαιο της πολιτιστικής κληρονομιάς να διορθώνονται αδικίες του παρελθόντος στον βαθμό που αυτό είναι δυνατό (για παράδειγμα όταν σώζονται τα αγαθά ή/και το μνημείο). Η τάση αυτή είναι που υπαγόρευσε κατά καιρούς επιστροφές αρχαιοτήτων στις χώρες προέλευσής τους, όπως αυτές που αναφέρθηκαν ανωτέρω. Άλλωστε η παρακράτηση πολιτιστικών αγαθών, τα οποία έχουν αποκτηθεί υπό αμφίβολες συνθήκες αντιμετωπίζεται από πολλούς ως διαρκής παράνομη ή ανήθικη πράξη ανεξαρτήτως του χρόνου που αυτά αφαιρέθηκαν.

Ο Παρθενώνας αποτελεί το πιο χαρακτηριστικό μνημείο της Κλασικής Ελλάδας, το μνημείο που βρίσκεται πρώτο στον κατάλογο των Ευρωπαϊκών Μνημείων και αποτελεί ταυτόχρονα μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα κομμάτια του ενιαίου αρχιτεκτονικού όλου σώζονται δια-

μελισμένα σήμερα κυρίως μεταξύ του Μουσείου της Ακρόπολης και του Βρετανικού Μουσείου, ενώ κατέληξαν διαμελισμένα μεταξύ των δύο μουσείων λόγω των πράξεων του Έλγιν. Το γεγονός ότι η Βρετανία αρνείται την επιστροφή τους στην ουσία σημαίνει άρνηση επανένωσής τους στον τόπο προέλευσής τους προς το συμφέρον όλης της ανθρωπότητας. Αυτό από μόνο μου είναι μια άδικη παράλειψη (μη ενέργεια) που συντελείται σήμερα και όχι κατά την ημερομηνία αφαίρεσης των Μαρμάρων από τον ναό.

3. Τα Μάρμαρα εκτίθενται ως μέρος μιας εγκυκλοπαιδικής συλλογής που προωθεί την ιδέα του «Παγκόσμιου Μουσείου»

Το 2002 δεκαοκτώ (18) μεγάλα μουσεία της Δύσης και της Βόρειας Αμερικής που δημιούργησαν τις συλλογές τους σε περιόδους αποικιοκρατίας, πολέμων, και ιμπεριαλισμού εξέδωσαν Διακήρυξη για το Παγκόσμιο Μουσείο.³⁵ Σύμφωνα με την θεωρία του «Παγκόσμιου Μουσείου» τα Μάρμαρα του Παρθενώνα λένε δύο ιστορίες: μία στο Μουσείο της Ακρόπολης για την ιστορία της Αθήνας και μία στο Βρετανικό Μουσείο για την ιστορία της ανθρωπότητας. Στην τελευταία αυτή περίπτωση ο

10. Τμήμα της ζωφόρου του Παρθενώνα στο Βρετανικό Μουσείο.

11. Η θεωρία του «Παγκόσμιου Μουσείου» συνιστά ιδεολογία, η οποία έχει τις δικές της ιστορικές και πολιτικές σκοπιμότητες, και η αλήθεια είναι ότι το «Παγκόσμιο Μουσείο» πασχίζει να προστατεύσει τη δική του πολιτιστική κληρονομιά και όχι αυτή της ανθρωπότητας.

επισκέπτης βλέποντας στο Βρετανικό Μουσείο δείγματα διαφορετικών πολιτισμών μπορεί να συγκρίνει μεταξύ τους και να αξιολογήσει ομοιότητες και διαφορές. Συνεπώς –σύμφωνα με το Βρετανικό Μουσείο– υπάρχει ένας υπέρτερος λόγος παραμονής τους στο Λονδίνο προς όφελος όχι μόνον των Βρετανών αλλά ολόκληρης της ανθρωπότητας.³⁶

Με άλλα λόγια το «Παγκόσμιο Μουσείο» (ή διαφορετικά «Εγκυκλοπαιδικό Μουσείο») εκθέτει αντιπροσωπευτικά δείγματα διαφορετικών πολιτισμών³⁷ ώστε ο εκάστοτε επισκέπτης να μπορεί να προβαίνει σε συγκρίσεις και να εκτιμά ομοιότητες και διαφορές. Από αυτό μπορεί κανείς εύκολα να συμπεράνει ότι δεν αποτελούν όλα τα μουσεία του κόσμου «Παγκόσμια Μουσεία» μια και δεν εκθέτουν όλα αντικείμενα διαφορετικών πολιτισμών.

Ωστόσο η Διακήρυξη για το «Παγκόσμιο Μουσείο» φαίνεται να είναι λίγο συγκεχυμένη διότι από τη μία πλευρά αναφέρεται στην έννοια της «εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς», εννοώντας την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας στην οποία το κάθε μουσείο (από αυτά που υπογράφουν) ανήκει (συγκεκριμένα η Διακήρυξη αναφέρει ότι [the museums' collections' have become] «part of the heritage of the nations which house them»), ενώ την ίδια στιγμή αναφέρεται στην πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας («museums serve not just the citizens of one nation but the people of every nation»).

Μερικοί υποστηρίζουν ότι τα μουσεία αυτά θέλουν να βρουν μια νομοποιητική βάση για να απαντήσουν στις κριτικές και τα αιτήματα που έχουν αυξηθεί τα τελευταία χρόνια για επιστροφή

αρχαιοτήτων στις χώρες προέλευσής τους, οι οποίες αποκτήθηκαν και βρέθηκαν στις συλλογές των μουσείων αυτών υπό αμφισβητούμενες, ως προς τη νομιμότητα και ηθική τους, περιστάσεις ή, ως απόρροια τραυματικών γεγονότων, όπως κατάκτηση ή αποικιοκρατία. Όλοι γνωρίζουμε ότι αν μια τέτοια πράξη λάμβανε χώρα σήμερα θα ήταν πλήρως και ολοσχερώς καταδικαστέα. Στο πλαίσιο αυτό τα μουσεία που συσπειρώθηκαν για να υπογράψουν τη συγκεκριμένη διακήρυξη προσπάθησαν κατά κάποιον τρόπο να «ξεπλύνουν» τον εαυτό τους από το παρελθόν τους και να διαμορφώσουν έναν νέο ρόλο για αυτά ως μέρη, τα οποία συντηρούν την ποικιλομορφία και προάγουν τον σεβασμό μεταξύ των πολιτισμών του ανθρώπου.³⁸

Επιπλέον η θεωρία του «Παγκόσμιου Μουσείου» φαίνεται να δημιουργεί διεθνώς δύο τάξεις μουσείων: Αυτά με παγκόσμια σημασία για την ανθρωπότητα και τα άλλα [τα «δευτεροκλασάτα» (*second best*)]. Ωστόσο τα περισσότερα μουσεία έχουν κάτι πολύ σημαντικό να προσφέρουν, το οποίο μπορεί να είναι παγκόσμιας σημασίας. Συνεπώς η διάκριση αυτή κάθε άλλο παρά δικαιολογημένη είναι. Επίσης τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για τον διαχωρισμό αυτόν είναι επιστημονικά άγνωστα. Η διακήρυξη αυτή φαίνεται να υπονοεί ότι το καλύτερο μέρος να διατηρεί κανείς πολιτιστική κληρονομιά είναι το «Παγκόσμιο Μουσείο». Όμως αυτός ο απόλυτος τρόπος να προσεγγίζει κανείς πολιτιστικούς θησαυρούς ανεξάρτητα από τις ιδιαιτερότητές τους φαίνεται να προάγει μια μονοσήμαντη αντίληψη για την πολιτιστική κληρονομιά: τον ρόλο της ως τέχνη. Με άλλα λόγια

η θεωρία του «Παγκόσμιου Μουσείου» δίνει προτεραιότητα στο φυσικό αντικείμενο παρά στους σκοπούς που αυτό έχει τεθεί να εξυπηρετήσει (για παράδειγμα ανθρωπολογικούς, θρησκευτικούς, ιστορικούς). Παραγνωρίζει τον ρόλο που αυτό παίζει για την πολιτιστική ταυτότητα ενός λαού. Μπορεί, για παράδειγμα, για μερικούς να είναι αδιανόητο να βλέπουν να εκτίθεται σε μια βιτρίνα μουσείου ως αντικείμενα, εργαλεία θρησκευτικής λατρείας ή αντικείμενα που έχουν θαφτεί με τους προγόνους τους.

Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά ένας διευθυντής μουσείου της Ινδίας αναφερόμενος στη θεωρία του «Παγκόσμιου Μουσείου», ο K. Singh, «η θεωρία του Παγκόσμιου Μουσείου συνιστά ιδεολογία, η οποία έχει τις δικές της ιστορικές και πολιτικές σκοπιμότητες, και η αλήθεια είναι ότι το Παγκόσμιο Μουσείο πασχίζει να προστατεύσει τη δική του πολιτιστική κληρονομιά και όχι αυτή της ανθρωπότητας». («[t]he museum's 'universalism' is an ideological position that has its own history and its own politics, and the universal museum is fighting to protect its own heritage, not the world's»).³⁹

4. *Τί είναι αυτό που υπαγορεύει την επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα στη χώρα προέλευσής τους;*

Η υπόθεση αυτή δεν μπορεί να συγκριθεί με μια υπόθεση, για παράδειγμα, κλοπής πινάκων ή γλυπτών, η οποία μπορεί να είναι εξίσου άδικη. Η υπόθεση αυτή αφορά αρχιτεκτονικά μέλη μνημείου, τα οποία συνιστούν αναπόσπαστα και συστατικά μέρη του μνημείου, ενός μνημείου που επιβιώνει μέχρι σήμερα και το οποίο είναι επισκέψιμο. Θα μπορούσε κανείς να αναφερθεί στην πληθώρα των κατά καιρούς επιχειρημάτων της ελληνικής πλευράς, νομικών, ηθικών, πολιτιστικών, ιστορικών, εθνολογικών, κ.ο.κ. Ούτως ή άλλως ο λόγος γίνεται για μία παράνομη και ανήθικη πράξη αφαίρεσης των Μαρμάρων κατά τρόπο που από αρχαιολογική και γενικότερα επιστημονική πλευρά κατέστρεψε ένα μνημείο, τα κομμάτια του οποίου ο επισκέπτης μπορεί να τα δει μόνον διαμελισμένα χάνοντας ιστορικές, αισθητικές και άλλες λεπτομέρειες κρίσιμες για την επιστημονική μελέτη αλλά και την τέρψη του ματιού. Ταυτόχρονα οι ενέργειες του Έλγιν προσέβαλαν όχι μόνον την ολότητα και πληρότητα

του μνημείου αλλά και την πολιτιστική και εθνολογική ταυτότητα των Ελλήνων που σχετίζονται ιστορικά και πολιτιστικά με ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της πολιτιστικής τους κληρονομιάς και η πληγή αυτή διατηρείται μέχρι σήμερα με την άρνηση της Βρετανίας να επιστρέψει το μέρος εκείνο που αφαιρέθηκε από το μνημείο με τον τρόπο που περιγράψαμε.⁴⁰

Ανεξαρτήτως όμως των ως άνω επιχειρημάτων, υπάρχει και το επιχείρημα της λογικής. Είναι παντελώς παράλογο να υποστηρίζει κανείς ότι τα Μάρμαρα θα πρέπει να μένουν διαμελισμένα, σπασμένα και μοιρασμένα μεταξύ δύο μουσείων προς όφελος της ανθρωπότητας όταν μπορούν να εκτεθούν μαζί, ως ένα ενιαίο όλο, εντός του γεωγραφικού, ιστορικού, αρχαιολογικού, πολιτιστικού τους πλαισίου, εντός του φυσικού τους περιβάλλοντος, σε απευθείας οπτική επαφή με τον ναό. Υπάρχει ένας τρόπος μόνον να επιτελέσουν την αποστολή τους πλήρως και αυτός ο τρόπος είναι μόνον εντός του περιβάλλοντος στο οποίο συνελήφθη η ιδέα της δημιουργίας του ναού και στη συνέχεια εκτελέστηκε. Μόνον έτσι ο επισκέπτης, ο αρχαιολόγος ή ο ερευνητής μπορούν να λάβουν την πλήρη επιστημονική πληροφόρηση.⁴¹

Συμπέρασμα και εφικτές λύσεις

Έχουν προηγηθεί χρόνια διαπραγματεύσεων μεταξύ Ελλάδος και Βρετανίας για την επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα. Τα επιχειρήματα και των δύο πλευρών έχουν εξελιχθεί με τα χρόνια και τις περιστάσεις και δεν έχουν (ή δεν είχαν πάντοτε) την ίδια βαρύτητα. Επίσης δεν σημαίνει ότι τα επιχειρήματα που αναφέρονται σε αυτό το άρθρο είναι και τα μόνα που έχουν κατά καιρούς τεθεί. Για παράδειγμα, το βασικό επιχείρημα των Βρετανών τα τελευταία χρόνια είναι αυτό του «Παγκόσμιου Μουσείου», ενώ επιχείρημα του παρελθόντος ότι δήθεν η Ελλάδα δεν είχε τη δυνατότητα να μεριμνήσει, να συντηρήσει και να εκθέσει τα Μάρμαρα, έχει μετά τη δημιουργία του Μουσείου της Ακρόπολης σχεδόν απαλειφθεί. Σε αυτό έχουν συμβάλει και τα γεγονότα που αποκαλύφθηκαν κατά καιρούς σχετικά με την συντήρηση των Μαρμάρων στο Βρετανικό Μουσείο, το τρίψιμο της πατίνας τους για να λευκανθούν, οι διαρροές της οροφής, οι κλεμμένες αρχαιότητες, κ.ο.κ.⁴²

Οι τελευταίες εξελίξεις που είδαν το φως της δημοσιότητας και αφορούν στις συνομιλίες μεταξύ της Ελληνικής Κυβέρνησης και του Βρετανικού Μουσείου είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικές για την επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα. Το γεγονός ότι οι επαφές έγιναν σε επίπεδο Πρωθυπουργού και υψηλόβαθμων στελεχών της Κυβέρνησης και είχαν συνέπεια και συνέχεια μέσα σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα φαίνεται να αποφέρει καρπούς. Κανείς, βέβαια, δεν πρέπει να βιαστεί να βγάλει συμπεράσματα διότι το Βρετανικό Μουσείο είναι ένας πολύ δύσκολος διαπραγματευτής, αμετακίνητος από τις θέσεις του εδώ και πολλά χρόνια. Έχει μάλιστα απορρίψει σθεναρά μέχρι σήμερα στη βάση της οποιαδήποτε ουσιαστική συζήτηση επί του θέματος με χρονοδιάγραμμα, συμπεριλαμβανομένης της πρόσκλησης για διαμεσολάβηση που του εστάλη το 2014 — ύστερα από ελληνική πρόταση— από την τότε Γενική Διευθύντρια της UNESCO, Irina Bokova.

Με βάση τις επιστροφές που έχουν διενεργηθεί μέχρι στιγμής στη Βρετανία φαίνεται να υπάρχουν τρεις κύριες οδοί επιστροφής των Μαρμάρων, χωρίς βέβαια να αποκλείεται η πιθανότητα δημιουργίας νέων.⁴³

Η οδός που έχει ακολουθήσει μέχρι σήμερα το Βρετανικό Μουσείο για επιστροφές είναι μακροπρόθεσμα διαρκώς ανανεούμενα δάνεια (δείτε ανωτέρω την επιστροφή της μάσκας Namgis που αναπαριστά τον K'uyugwe', αρχηγό του Υποθαλάσσιου Βασιλείου, στην Κοινότητα Kwakwaka'wakw της Δυτικής Όχθης (Alert Bay) του Καναδά το 2005 και 6 πιονιών σκακιού, τους λεγόμενους Lewis Chessmen, στο τότε νέο μουσείο Lews Castle του Stornoway της Σκωτίας το 2014).

Η δεύτερη οδός είναι η νομοθετική παρέμβαση. Η Βρετανική Κυβέρνηση ψήφισε το 2004 την Human Tissue Act που επέτρεψε σε Βρετανικά Μουσεία να επιστρέψουν υπολείμματα Αβοριγίνων σε Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία. Το 2009 ψηφίστηκε η Holocaust Act, η οποία έδινε άδεια σε 17 Βρετανικά μουσεία να επιστρέψουν στους ιδιοκτήτες τους έργα τέχνης που είχαν απομακρυνθεί παράνομα από τους Ναζί κατά την περίοδο 1933-1945. Ωστόσο ο Πρωθυπουργός της Βρετανίας Rishi Sunak διεμήνυσε στο τέλος του 2023 ότι δεν σκοπεύει να αλλάξει τον νόμο που απαγορεύει στο Βρετανικό Μουσείο να απεκδύεται αντικείμενα από τις συλλογές του εκτός περιορισμένων περιπτώσεων.

12. Αίθουσα του Μουσείου Ακρόπολης με θέα προς τον Ιερό Βράχο.

Στο σημείο αυτό έρχεται να προστεθεί η τρίτη οδός που θα μπορούσε να βγάλει την Βρετανία από το «πολιτικό» αδιέξοδο. Τον Φεβρουάριο 2022 άλλαξε ο Νόμος για τη Φιλανθρωπία (Charity Act 2011) της Βρετανίας. Σύμφωνα με τον νέο νόμο το Βρετανικό Μουσείο, όπως άλλωστε και άλλα Μουσεία της Βρετανίας, θα μπορούν να επιστρέψουν αρχαιότητες στις χώρες προέλευσής τους χωρίς να τα εμποδίζει στην ουσία η Museums Act 1963. Οι χειρονομίες επιστροφής θα εντάσσονται σε αυτό που αποκαλεί ο νόμος *ex gratia payments* (πληρωμές από ελευθεριότητα) και οι οποίες μπορούν να γίνονται στη βάση ηθικής υποχρέωσης, όπως θεωρούμε ότι συνιστά και το ελληνικό αίτημα για την επιστροφή των Μαρμάρων. Ωστόσο τέτοιου είδους επιστροφές παραμένουν στην διακριτική ευχέρεια των Trustees του Βρετανικού Μουσείου. Χαρακτηριστικό πρόσφατο παράδειγμα είναι η χρήση της διάταξης 106 του νόμου (section 106) την οποία χρησιμοποίησαν το κολλέγιο Jesus στο Cambridge και το Horniman Museum στο Λονδίνο προκειμένου να λάβουν έγκριση από την Επιτροπή Φιλανθρωπίας (Charity Commission) και να επιστρέψουν Μπρούτζινα του Μπενίν (Benin Bronzes) στη Νιγηρία.⁴⁴ Στο πλαίσιο αυτό η Βρετανική Κυβέρνηση δεν χρειάζεται να αλλάξει τον νόμο που διέπει το Βρετανικό Μουσείο καθώς μπορεί να χρησιμοποιήσει το υφιστάμενο νομοθετικό καθεστώς.

Καθοριστική οποιασδήποτε λύσης είναι η πρόθεση και των δύο πλευρών (στην περίπτωσή μας της Βρετανίας διότι η ελληνική πρόθεση είναι δεδομένη) να βρεθεί λύση. Αυτό συνιστά προϋπόθεση ώστε οι διαπραγματεύσεις να μην διεξάγονται προσχηματικά αλλά με καλή πίστη. Η διεθνής τάση αυτή τη στιγμή είναι υπέρ της επιστροφής αρχαιοτήτων που έχουν αφαιρεθεί από τις χώρες προέλευσής τους υπό παράνομες ή ανήθικες περιστάσεις ή σε περιόδους αποικιοκρατίας. Η τάση αυτή περιορίζει τις αντιδράσεις και τα επιχειρήματα της Βρετανικής πλευράς και ευνοεί το ελληνικό αίτημα.

Σημειώσεις - Βιβλιογραφία

1. Η συγγραφέας ειδικεύεται στο δίκαιο της πολιτιστικής κληρονομιάς. Συμμετείχε σε διαπραγματεύσεις με τους Βρετανούς για το ζήτημα των Μαρμάρων του Παρθενώνα από την πλευρά του Υπουργείου Πολιτισμού από το 1999. Έχει διατελέσει μέλος Συμβουλευτικών Επιτροπών του Υπουργείου Πολιτισμού για τα Μάρμαρα του Παρθενώνα και αποτελεί και σήμερα μέλος σχετικής Επιτροπής. Έχει λάβει τιμητική διάκριση για το έργο της από την Επιτροπή UNESCO Πειραιά και Νήσων (20.3.2023).
2. Ο Παρθενώνας κτίστηκε μεταξύ 447-438 π.Χ. (κατά την «Χρυσή Εποχή» του Περικλή), συνιστά μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς από το 1987 και στις 26 Μαατίου 2007 δηλώθηκε ως «the top European Cultural Heritage».
3. Βλ. παρακάτω στο κείμενο το ιστορικό του αιτήματος της επιστροφής.
4. Για νομική ανάλυση της συγγραφής βλ. I. di, «Legal issues associated with the return of the Parthenon Marbles» στο βιβλίο της Μ. Μαρούλη-Ζηλεμένου, *Ο Παρθενώνας. Η Επιστροφή των Γλυπτών*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2004, 214· βλ. I. Stamatoudi, «The law and the ethics deriving from the Parthenon Marbles case» (1997) 3 *Web Journal of Current Legal Issues* (δημοσιευμένο στο ίντερνετ στην ιστοσελίδα του University of Newcastle-upon-Tyne's WWW, <http://www.ncl.ac.uk/~nlawwww/>) και στο Yearbook of Current Legal Issues, Blackstone Press (1998), 1· «Legal grounds for the return of the Parthenon Marbles» [2002/2] 55 *Revue Hellénique de droit International*, 513. Για ευρύτερη ανάλυση βλ. I. Stamatoudi (με την Elena Korka) «The Parthenon Marbles issue: legal, ethical and political issues» στο βιβλίο *Proceedings of the 3rd International Conference of Experts on the Return of Cultural property*, Hellenic Ministry of Culture and Sports, Αθήνα, 2014, 45· επίσης I. Stamatoudi (με την Elena Korka) «The 200-year case for the return of the Parthenon Marbles», *Festschrift Dusan Sidjanski*, Editions L'age d'homme, Lausanne, 2017, 133· ακόμη I. Stamatoudi, «Alternative Dispute Resolution (ADR) and insights on cases of Greek cultural property: The J. P. Getty case, the Leon Levy and Shelby White case and the Parthenon Marbles case», [2016] *International Journal of Cultural Property Law* 433· I. Stamatoudi, «The Parthenon Marbles Case. Background and the Arguments of Greece and the UK» 2023, vol. 41 *Cardozo Law Review* 105-123 <<https://cardozoaelj.com/the-parthenon-marbles-case-background-and-the-arguments-of-greece-and-the-uk/>>.
5. Titi C., *The Parthenon Marbles and International Law*, Springer, 2023· Robertson G., *Σε ποιον ανήκει η ιστορία; Η λεηλασία του Έλγιν και η διεκδίκηση της επιστροφής του κλεμμένου θησαυρού*, Lefas Humanitas, 2020· βλ. επίσης τη νομική γνωμοδότηση των Robertson G., Palmer N., Clooney A., *The Parthenon Sculptures: The Case for Reunification. The Case for Return of the Parthenon Sculptures*, που κατατέθηκε στο ΥΠΠΟ, 31.07.2015 (αδημ.).
6. Κόρκα Ε. 2009, *Το ζήτημα της επανένωσης των γλυπτών του Παρθενώνα στο πλαίσιο της νέας διεθνούς πρακτικής επιστροφής πολιτιστικών αγαθών* (αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών).
7. Greenfield J., *The Return of Cultural Treasures*, Cambridge, 1989.
8. Η ιταλική μετάφραση περιλαμβάνεται στο έργο του St. Clair, W. 1999, *Ο Λόρδος Έλγιν και τα Μάρμαρα* (μτφ. Μάϊρη Περαντάκου-Cook), Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα· βλ. St. Clair, W. 1998, *Lord Elgin and the Marbles*, Oxford University Press, London 1967· *Lord Elgin and the Marbles, The Controversial History of the Parthenon Sculptures*, Oxford University Press.
9. Ib.

10. Lewis O. M. 2016, *The Mortgage on the Elgin Marbles*, High Tile Books Ltd, UK· Lewis O. M. 2019, *Barbarians at Bloomsbury. How that British Museum Appropriated Antiquities*, High Tile Books Ltd, UK.
11. Πηγή: Ε. Κεφαλληνίου 2003, *Τα Μάρμαρα του Παρθενώνα και το κατηγορώ του Μπαίρον*, 9-15, εκδ. Ολκός. Βλέπε επίσης Γ. Τόλιας (μψ. Γ. Δεπάστας, Β. Λούβρου) 1996, *Ο πυρετός των Μαρμάρων 1800-1820*, εκδ. Ολκός.
12. Ε. Σταματούδη, «Η κατάρα της Αθηνάς» του Byron και τα Μάρμαρα του Παρθενώνα. Δεν χρειάζεται να αλλάξει ο Βρετανικός νόμος που διέπει το Βρετανικό Μουσείο (Museums Act 1963) προκειμένου να επιστραφούν στην Ελλάδα τα Μάρμαρα του Παρθενώνα», *Τα Νέα, Το Βήμα*, in.gr <<https://www.tanea.gr/2022/12/12/opinions/i-katara-tis-athinas-tou-byron-kai-ta-marmara-tou-parthenona/>>, 12.12.2022
13. Απόσπασμα: «Μα στερνός, στο σαστισμένο πλήθος, κάπου σε μαν άκρη,
Ένας που ήσυχα κοιτάζει βουρκωμένος απ' το δάκρυ,
Μ' άλαλο θυμό και πόνο μια αυτά που 'κλεισαν θαμάζει,
Μια σιχάνεται τον κλέφτη σύψυχα κι ανατριχιάζει
Ω! που ζώντας και που σκόνη, δίχως σχώριο να γροικίση,
Ν' ακλουθιέται η αχροτασιά του η ιερόσυλη με μίση,
Και η εκδίκεση, ως τον τάφο και πιο πέρα, το όνομά του
Να το κυνηγά, στο πλάγι του μωρόδοξου Ηροστράτου,
Και σε φύλλα λεκιασμένα και γραμμές που καίνε ας γίνη
Ατελείωτα να στραφτούν εμπρηστές ναών κι Ελγίνοι,
Καταδικασμένοι αιώνια στο ίδιο ανάθεμα κι οι δυο τους,
Που ίσως στο στερνό θε να βρης και τον πιο χειρότερό τους,
Έτσι ας στέκουν, να τους βλέπουν τα μελλούμενα τα χρόνια,
Άγαλμα άσειστο, με βάση μοναχή, την καταφρόνια.»
14. Α. Μπάυρον, *Τα τραγούδια του για την Ελλάδα* (μψ. Στέφανος Μύρτας), Τύποις Ε. & Ι. Μπλάζουδάκη, Αθήνα 1924, 59.
15. Γ. Λεοντοίνης 2023, *Το Ναυάγιο του Μέντορος στις Ακτές των Κυθήρων και η Διάσωση των Γλυπτών του Παρθενώνα*, Ινστιτούτο του Βιβλίου Καρδαμίτσα (37), 105-106.
16. Βλ. debate of the House of Commons 1816 as annexed στο Chr. Hitchens, *The Parthenon Marbles: The Case for Reunification*, Verso, UK and NY, 2008.
17. Κόρκα Ε. 2009, *Το ζήτημα της επανένωσης των γλυπτών του Παρθενώνα στο πλαίσιο της νέας διεθνούς πρακτικής επιστροφής πολιτιστικών αγαθών* (αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών), 237-248.
18. Ματθαίου Ε. (μετάφραση-σημειώσεις) 1989, *Μ. Νίσμπετ-Έλγιν, Πως λεηλατήθηκαν τα Γλυπτά από τις μετόπες του Παρθενώνα, Αποκαλυπτικά γράμματα της γυναίκας του Έλγιν προς την μητέρα της που στάλθηκαν στο Λονδίνο από την Αθήνα (1802-1803)*, Αφοί Τολίδη, Αθήνα.
19. Greenfield J 1989, *The Return of Cultural Treasures* (Cambridge: Cambridge University Press), 83· Κόρκα Ε. 2009, *Το ζήτημα της επανένωσης των γλυπτών του Παρθενώνα στο πλαίσιο της νέας διεθνούς πρακτικής επιστροφής πολιτιστικών αγαθών* (αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών), 237-248.
20. Σύμβαση της UNESCO 1970 για τα ληπτέα μέτρα για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας πολιτιστικών αγαθών.
21. Η πρόταση της Συμβουλευτικής Επιτροπής προς τον Υπουργό έγινε ύστερα από πρόταση της συγγραφέως.
22. 2010 UNESCO Mediation and Conciliation Rules.
23. Στο μεταξύ (13 μήνες μετά την πρόσκληση) διενεργήθηκε η 19η συνάντηση της ICPRCP (Παρίσι 1-2 Οκτωβρίου 2014) κατά την οποία κράτη-μέλη εξέφρασαν απόψεις περί της ανάγκης απάντησης της Βρετανικής πλευράς στο αίτημα της UNESCO. Κατά τη διάρκεια της ίδιας συνάντησης μία νέα Σύσταση υιοθετήθηκε από την εν λόγω Επιτροπή (http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/19_ICPRCP_Recommendations_en_final.pdf), η οποία προβλέπει ότι “[...] Member States and Associate Members of UNESCO to which a request for mediation or conciliation is addressed respond to such requests on the basis of goodwill, cooperation and equity within six months calculated from the date the request reaches them». Το γεγονός ότι ένα κράτος μέλος δεν θα απαντούσε σε πρόσκληση της UNESCO για διαμεσολάβηση ήταν κάτι που δεν μπορούσε να προβλεφθεί κατά τη στιγμή υιοθέτησης των κανόνων διαμεσολάβησης.
24. https://www.britishmuseum.org/about_us/news_and_press/press_releases/2015/unesco_mediation_proposal.aspx.
25. Σταματούδη Ε., «Τα Μάρμαρα του Παρθενώνα και η επίσκεψη του Πρωθυπουργού στο Λονδίνο», *Το Βήμα* 22.11.2021 <https://www.tovima.gr/2021/11/22/culture/glypta-tou-parthenona-kinitikotita-gia-tin-epanensi-tous-ti-lene-sto-vima-dyokataksiomenoi-kathigites/>
26. Σταματούδη Ε., «10 Βασικά Ερωτήματα για τα Μάρμαρα του Παρθενώνα», *Εφημερίδα Τα Νέα* <<https://www.tanea.gr/editor/eirini-stamatoudi/>>.
27. <<https://neoskosmos.com/en/2022/03/23/news/greece/british-museum-to-face-court-after-rejecting-request-for-3d-scan-of-parthenon-marbles/>>.
28. 5 Disposal of objects (British Museum Act 1963): «The Trustees of the British Museum may sell, exchange, give away or otherwise dispose of any object vested in them and comprised in their collection if – (a) the object is duplicate of another object, or [διπλό] (b) the object appears to the Trustees to have been made not earlier than the year 1850, and substantially consists of printed matter of which a copy made by photography or a process akin to photography is held by the Trustees, or [έντυπο μετά το 1850] (c) in the opinion of the Trustees the object is unfit to be retained in the collections of the Museum and can be disposed of without detriment to the interests of students: [δεν είναι κατάλληλο να διατηρηθεί στη συλλογή] Provided that where an object has become vested in the Trustees by virtue of a gift or bequest the powers conferred by this subsection shall not be exercisable as respects that object in a manner inconsistent with any condition attached to the gift or bequest» [Η έμφαση στο “unfit” δική μου]. Ωστόσο είναι δυνατή μια ευρεία ερμηνεία της διάταξης που μπορεί να διευκολύνει την επιστροφή των Μαρμάρων στην Ελλάδα εάν υποστηριχθεί ότι λόγω των περιστάσεων στη βάση των οποίων αποκτήθηκαν από το Μουσείο θεωρούνται «ακατάλληλα» προς διατήρηση.
29. <https://www.britishmuseum.org/pdf/De-accession%20Policy%20July%202013%20FINAL.pdf>. Με βάση την De-accession Policy του Βρετανικού Μουσείου οι εξουσίες των Διαχειριστών διέπονται από τη British Museum Act 1963. Με βάση την ως άνω Πολιτική η απαγόρευση της διάθεσης των αντικειμένων που ανήκουν στις συλλογές του μουσείου αφορά, καταρχήν, όλα τα αντικείμενα και κάθε μορφή διάθεσής τους, συμπεριλαμβανομένης και της πιθανώς εκπορευόμενης από αιτήματα επιστροφής ή επαναπαρισμού από τρίτα μέρη. Με βάση το s. 3(4) της British Museum Act, η διάθεση των ως άνω αντικειμένων δεν επιτρέπεται με την επιφύλαξη των εξαιρετικών περιπτώσεων που προβλέπονται στα sections 5 και 9 (σχετικός σύνδεσμος: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1963/24/section/3>). Συνακόλουθα, όπως αναφέρεται στη De-accession Policy, η σχετική εξουσία των Διαχειριστών του Μουσείου είναι

- περιορισμένη -περιλαμβάνοντας και τη διάθεση λόγω πώλησης, δωρεάς ή ανταλλαγής αντικειμένων σε μουσεία και δημόσιες βιβλιοθήκες της Αγγλίας (3.8)-, ενώ επιπρόσθετα, αναφέρεται το ισχυρό νομικό τεκμήριο υπέρ της απόλυτης απαγόρευσης διάθεσης των αντικειμένων αυτών. Μοναδική εξαίρεση αποτελούν ορισμένες πολύ περιορισμένες περιπτώσεις που τελούν υπό την έγκριση του Charity Regulator και οι οποίες προβλέπονται και από τα sections 26 και 27 του Charities Act 1993, με βάση τα οποία κάθε τέτοια διάθεση θα πρέπει να τελεί πάντοτε σε συνάρτηση με την εξυπηρέτηση των συμφερόντων του Μουσείου ή να επιβάλλεται από εξαιρετικούς ηθικούς λόγους και περιστάσεις. Ειδικότερα, με βάση και τα σχετικά οριζόμενα και στη British Museum Act, οι όροι υπό τους οποίους το Βρετανικό Μουσείο μπορεί να δεχθεί την απομάκρυνση αντικειμένων από τη συλλογή του παραμένουν οι ίδιοι, δηλαδή: α) το αντικείμενο να αποτελεί αντίγραφο ενός άλλου αντικειμένου που ανήκει στη συλλογή του μουσείου, β) η παραμονή του στη συλλογή να έχει κριθεί ως ακατάλληλη και ως εκ τούτου, να μπορεί να απομακρυνθεί χωρίς, ωστόσο, να ζημιώνονται τα ενδιαφέροντα του κοινού ή το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον εν γένει (όπου ειδικότερα αναφέρεται ότι η απομάκρυνση απαγορεύεται όταν το αντικείμενο το οποίο αφορά αποτελεί προϊόν δωρεάς ή κληροδότημα) (s.5(1)) και, γ) το αντικείμενο να έχει απωλέσει τη χρηστική του αξία λόγω ζημίας, επιδείνωσης της κατάστασής του λόγω φυσικών αιτιάσεων ή ως αποτέλεσμα επιδρομής καταστροφικών οργανισμών (s.5(2)).
30. Στις 16 Νοεμβρίου 2006 επιστράφησαν στην Αυστραλία από το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας βάσει γνώμης Human Remains Advisory Panel σχετικά με αίτημα της Κυβέρνησης της Αυστραλίας που έγινε τον Νοέμβριο του 2005 της οποίας το ζήτησε το Tasmanian Aboriginal Centre.
31. Spoliation Advisory Panel (Γνωμοδοτικό όργανο) που συστήθηκε το 2000 από τον Βρετανό Υπουργό Πολιτισμού προκειμένου να εξετάσει αιτήματα τόσο στη βάση νομικών όσο και ηθικών λόγων. Αποτέλεσμα αυτής της Επιτροπής ήταν μία Έκθεση (Report: Restitution of Objects Spoliated in the Nazi-Era: A Consultation Document, July 2006), η οποία πρότεινε την ψήφιση νομοθεσίας που θα διευκόλυνε την επιστροφή.
32. Η Επιτροπή έλαβε υπόψη της 4 κριτήρια: α) **the status of those making the request**, i.e. their right to represent the community to which the object originally belonged, β) **the continuity between the community which created the object and the current community** on whose behalf the request was being made, γ) **the cultural and religious importance of the object to the community**, δ) **how the object had been acquired by the museum and its subsequent and future use, and the fate of the object if it were to be returned**.
33. «legislative constraints should not be used to discourage broader public policy arguments and informed public debate».
34. Η επιστροφή έγινε στο πλαίσιο συμφωνίας μεταξύ των Comhairle nan Eilean Siar (Western Isles Council) και του Βρετανικού Μουσείου. Το Βρετανικό Μουσείο δάνεισε 6 κομμάτια στο νέο μουσείο Lews Castle, στο Stornoway, από το 2014 <<http://www.bbc.com/news/uk-scotland-highlands-islands-18429790>>.
35. Λεοντόγινης Γ. 2023, *Το Ναυάγιο του Μέντορος στις Ακτές των Κυθήρων και η Διάσωση των Γλυπτών του Παρθενώνα*, Ινστιτούτο του Βιβλίου, Καρδαμύτσα, 76.
36. Rudenstine D. 2021, *Trophies for the Empire: The Epic Dispute Between Greece and England Over the Parthenon Sculptures in the British Museum*, 39 Cardozo Arts & Ent. L.J. 377, 399, 425 (2021). Rudenstine D. 2002, *Lord Elgin and the Ottomans: The Question of Permission*, 23 Cardozo L. Rev. 449. Rudenstine D. 2001, *A Tale of Three Documents: Lord Elgin and the Missing*, Historic 1801 Ottoman Document, 22 Cardozo L. Rev. 1853. Rudenstine D. 1999, *The Legality of Elgin's Taking: A Review Essay of Four Books on the Parthenon Marbles*, 8 Int'l J. Cultural Prop. 356.
37. *Declaration on the Importance and Value of Universal Museums*, 10 December 2002. Τα 18 Μουσεία που την υπέγραψαν ήταν: The Art Institute of Chicago; Bavarian State Museum, Munich (Alte Pinakothek, Neue Pinakothek); State Museums, Berlin; Cleveland Museum of Art; J. Paul Getty Museum, Los Angeles; Solomon R. Guggenheim Museum, New York; Los Angeles County Museum of Art; Louvre Museum, Paris; The Metropolitan Museum of Art, New York; The Museum of Fine Arts, Boston; The Museum of Modern Art, New York; Opificio delle Pietre Dure, Florence; Philadelphia Museum of Art; Prado Museum, Madrid; Rijksmuseum, Amsterdam; State Hermitage Museum, St. Petersburg; Thyssen-Bornemisza Museum, Madrid; Whitney Museum of American Art, New York. «The international museum community shares the conviction that illegal traffic in archaeological, artistic, and ethnic objects must be firmly discouraged. We should, however, recognize that objects acquired in earlier times must be viewed in the light of different sensitivities and values, reflective of that earlier era. The objects and monumental works that were installed decades and even centuries ago in museums throughout Europe and America were acquired under conditions that are not comparable those of today. Over time, objects so acquired, whether by purchase, gift, or partage, have become part of the museums that have cared for them, and by extension part of the heritage of the nations which house them. Today we are especially sensitive to the subject of a work's original context, but we should not lose sight of the fact that museums too provide a valid and valuable context for objects that were long ago displaced from their original source. The universal admiration for ancient civilisations would not be so deeply established today were it not for the influence exercised by the artefacts of these cultures, widely available to an international public in major museums. [...] Calls to repatriate objects that have belonged to museum collections for many years have become an important issue for museums. Although each case has to be judged individually, we should acknowledge that museums serve not just the citizens of one nation but the people of every nation. Museums are agents in the development of culture, whose mission is to foster knowledge by a continuous process of reinterpretation. Each object contributes to that process. To narrow the focus of museums whose collections are diverse and multifaceted would therefore be a disservice to all visitors» (Τα ανωτέρω συνιστούν αποσπάσματα της Δήλωσης του 2002).
38. Σύμφωνα με την επίσημη δήλωση του Βρετανικού Μουσείου «Η προσέγγιση του Μουσείου της Ακρόπολης και του Βρετανικού Μουσείου είναι συμπληρωματικές: το Μουσείο της Ακρόπολης παρέχει μια σε βάθος άποψη της αρχαίας ιστορίας της πόλης του, το Βρετανικό Μουσείο προσφέρει μια αίσθηση του ευρύτερου πολιτιστικού πλαισίου και της διαρκούς αλληλεπίδρασης με τους γειτονικούς πολιτισμούς της Αιγύπτου και της Εγγύς Ανατολής που συνέβαλαν στα μοναδικά επιτεύγματα της αρχαίας Ελλάδας», πηγή: <<https://www.britishmuseum.org/about-us/british-museum-story/contested-objects-collection/parthenon-sculptures>>. Ε. Σταματούδη, «Το αφήγημα του 'Παγκόσμιου Μουσείου' και τα Μάρμαρα του Παρθενώνα», *Τα Νέα Σαββατοκύριακο*, 3.2.2019.
39. Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι οι συλλογές του Μουσείου δεν δημιουργήθηκαν έχοντας υπόψη τη θεωρία του «Παγκόσμιου Μουσείου», οπότε τα αντικείμενα των συλλογών δεν είναι κατ' ανάγκη αντιπροσωπευτικά ή επιλεγμένα ώστε να είναι δεκτικά σύγκρισης με εκείνα άλλων πολιτισμών.

40. Βλέπε την πρόσφατη έκθεση Μαρμάρων και Rodin στο Βρετανικό Μουσείο (2018) με σκοπό να αποδείξει το Βρετανικό Μουσείο ότι ο Rodin εμπνεύστηκε διότι τα Μάρμαρα ήταν διαμελισμένα στο Βρετανικό Μουσείο και ενώ ποτέ δεν επισκέφτηκε την Ελλάδα ανέφερε ότι «He saw these fragments as works of art to be celebrated. They inspired him to become the first modern sculptor to make the headless, limless torso a genre of art in its own right». Στην ίδια έκθεση αναφέρονται επίσης τα εξής «When Lord Elgin brought the Parthenon Sculptures to England in the early 1800s, he asked Antonio Canova to restore them and replace the missing parts. The sculptor refused, saying that the fragments were the touchstone of authenticity for ancient Greek sculpture». Ωστόσο οι αναφορές του Rodin και του Canova δεν τεκμηριώνονται κάπου ότι όντως έλαβαν χώρα: βλ. επίσης <https://www.theguardian.com/artanddesign/2018/apr/24/rodin-and-the-art-of-ancient-greece-british-museum-london-review-parthenon-marbles>
41. Singh K. 2008, 'Universal Museums: The View from Below', Speech given at the Salzburg Global Seminar 'Achieving the Freer Circulation of Cultural Artefacts'. A condensed version titled 'National patrimony in a global environment', *The Art Newspaper*, No. 192 (June 2008) as published in L. Prott (ed.), op. cit., at 123seq., at 126.
42. Χαρακτηριστικό είναι και το γεγονός ότι από μετρήσεις του κοινού που έγιναν επί σειρά ετών στη Βρετανία το δημόσιο αίσθημα είναι υπέρ της επιστροφής των Μαρμάρων στην Ελλάδα.
43. Κατά καιρούς θραύσματα των Μαρμάρων που βρίσκονται σε άλλα μουσεία του κόσμου έχουν εκτεθεί στο Νέο Μουσείο της Ακρόπολης: Μόνιμη επιστροφή από το Πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης (Ιανουάριος 2006), δάνεια από τον Πρόεδρο της Ιταλίας (Σεπτέμβριος 2008, Palermo Salinas Museum) και το Βατικανό (Νοέμβριος 2008, Vatican Gregorian Profane Museum).
44. Κώττη Α. 2022, «Οι ανεπανόρθωτες καταστροφές από το Βρετανικό Μουσείο», *Εφημερίδα Liberal*, 28.05.2022.
45. Σταματούδη Ε. 2022, «Μάρμαρα του Παρθενώνα: Τρία διπλωματικά πλεονεκτήματα για την Ελλάδα», *Καθημερινή* 20.09.2021 <https://www.kathimerini.gr/culture/561502957/marmara-toy-parthenona-tria-diplomatika-pleonektimata-gia-tin-ellada/>. Ε. Σταματούδη, «Τρεις πιθανότητες για την επίλυση του ζητήματος της επιστροφής των Μαρμάρων του Παρθενώνα», *Η Καθημερινή της Κυριακής*, 11.12.2022.
46. Τα μπρούτζινα ληλατήθηκαν το 1897 κατά την τιμωρητική εισβολή Βρετανών στρατιωτών στην χώρα σε σχέση με αντιδράσεις πολιτών απέναντι στην Βρετανική αποικιοκρατία: Ε. Σταματούδη, «Τι κοινό έχουν τα Μάρμαρα του Παρθενώνα, τα Μπρούτζινα του Μπενίν και ο νέος Βρετανικός Νόμος για τα Φιλανθρωπικά Ιδρύματα;», *Τα Νέα*, 4.10.2022, <https://www.tanea.gr/2022/10/04/opinions/ti-koino-exoun-ta-marmara-tou-parthenona-ta-mproutzina-tou-mpenin-kai-o-neos-vretanikos-nomos-gia-ta-filanthropika-idrymata/> και στο Το Βήμα, 4.10.2022 < <https://www.tovima.gr/2022/10/04/opinions/ti-koino-exoun-ta-marmara-tou-parthenona-ta-mproutzina-tou-mpenin-kai-o-neos-vretanikos-nomos-gia-ta-filanthropika-idrymata/>>. Ε. Σταματούδη, «Ο νέος νόμος και τα Γλυπτά», *Η Καθημερινή της Κυριακής*, 16.10.2022.

Πρόελευση εικονογράφησης

1. Louis François Sebastien Fauvel 2. wikipedia.org 3. Published in McKesson Camp II, John: Catalogue of An Exhibit of Drawings at the British Museum by Edward Dodwell and Simone Pomardi from the Collection of the Packard Humanities Institutes. Los Altos, California: The Packard Humanities Institute, 2013, p. 57. 4. Reuters 5. British Museum 6. wikipedia.org 7. protothema.gr 8. standard.co.uk / AP 9. British Museum 10. British Museum 11. artsy.net 12. Facebook/Acropolis Museum.

ABSTRACT

Greek and British arguments for and against the return of the Parthenon Marbles to Greece

Irini Stamatoudi

LL.M., Ph.D.

Professor, Faculty of Law, University of Nicosia

Themes in Archaeology 2023, 7(3): 106 - 123

The request for the return of the Parthenon Marbles to Athens dates from the very minute they were abruptly and violently removed from the Temple. Yet, the first official Greek request was submitted before UNESCO in 1983. This article discusses the background of their removal, the actions taken by the Greek State, the arguments of both sides (Greece and Britain), the last diplomatic and other developments, and explores possible solutions as to their return and restitution.

Key words: Parthenon Marbles, Parthenon Sculptures, Elgin, return of cultural heritage to its countries of origin, Museum Act 1963, British Museum, Acropolis Museum, Universal Museum